

פרשת לך - לך: דינו של תינוק שנימול בטעות בלילה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה אברהם אבינו על המילה, ובנוסף למצוות הקרבת קרבן פסח, מדובר בשתי מצוות עשה היחידות שהעובר עליהן עונשן כרת. נחלקו הרמב"ם והראב"ד (מילה א, ב), מתי חל עונש הכרת על מי שלא נימול (מחלוקת שיטתן וקשורה בין השאר לשאלה מה עניינו של חיוב כרת):

א. דעת הרמב"ם, שרק בסוף חייו של האדם חל עונש הכרת, אבל במהלך חייו כל יום ויום הוא עובר רק על איסור עשה. עולה מדבריו, שאיסור כרת אינו מוות בקיצור ימים וכפי שטענו חלק מהראשונים. ב. הראב"ד חלק על דבריו וטען, שבכל יום ויום החוטא עובר בהתראת איסור כרת, ובמקרה בו הוא ימול בהמשך החיים - יימחק למפרע איסור הכרת, ובלשונם

"נתעלם מבית דין ולא מלו אותו, כשיגדל הוא חייב למול את עצמו, וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד. כתב הראב"ד ז"ל: אין בזה תבלין וכי משום התראת ספק פוטרים אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת."

בעקבות העיסוק בענייני מילה בפרשת השבוע, נעסוק הפעם בדיני מילה, ובפרט בשאלות, האם אדם שנימול בזמן שאינו ראוי למילה (בלילה או לפני היום השמיני) חייב להטיף דם ברית כדי לצאת ידי חובה, או שבדיעבד מילה מעין זו מועילה. מתי יש לברך את ברכות המילה, ומה דינו של אנדרוגינוס.

זמן המילה

הגמרא במסכת מגילה (כ"ע"א) כותבת, שכל המצוות שזמןן ביום, לכתחילה יש לבצע אותן מהנץ החמה, והמבצע אותן לאחר עלות השחר - יצא רק בדיעבד. כפי שעולה מפסוקי התורה בפרשה (יז, יב), את מצוות המילה יש לבצע ביום ומשום כך יש לבצעה לאחר הנץ החמה. מה דינו של תינוק שנימול שלא בזמן? הועלו מספר אפשרויות בדברי הראשונים:

דעה ראשונה בראשונים מופיעה **בהגהות מיימוניות** (מילה א, ה) שכתב, שבמקרה בו מלו תינוק בלילה - המילה פסולה. **דעה שנייה** מופיעה בדברי **הרא"ש** (יט, ה) שכתב, שבמקרה בו התינוק נימול בתוך שמונה - המילה בדיעבד כשרה, ואין צורך במילה חוזרת, למרות שהמילה צריכה להיות מהיום השמיני.

מחלוקת הפוסקים

נחלקו הפוסקים ביחס שבין הראשונים:

א. **השולחן ערוך** (יו"ד רסב, א) הבין שהרא"ש (ושאר המפרשים שלא דנו בשאלה מה דינו של תינוק שנימול בלילה) חולקים על דברי ההגהות מיימוניות, ועל אף שהגהות מיימוניות דיבר על מילה בלילה והרא"ש דיבר על מילה ביום לפני היום השמיני, אין הבדל בין הדינים. משום כך, הרא"ש שהכשיר מילה תוך שמונה - יכשיר גם מילה בלילה, ובלשונו בבית יוסף שם פסק כמותו:

"והיכא דעבר ומל בלילה, מפשטא דמתניתין משמע דאינו כשר, וכן כתבו הגהות מימון (מילה פ"א אות ה), ואם הדבר כן יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו. ואפשר שהם סוברים שאינו צריך להטיף, וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב בפרק רבי אליעזר דמילה (סימן ה') דקטן שנימול בתוך שמונה אינו צריך לחזור ולהטיף."

ב. **הרמ"א** (שם) חלק על השולחן ערוך וסבר, שההגהות מיימוניות והרא"ש אינם חולקים, אלא מדברים על מקרים שונים - ההגהות מיימוניות פסל מילה שבוצעה בלילה, ולכן במקרה מעין זה יש להטיף שוב דם ברית ביום. הרא"ש לעומת זאת דיבר על מילה שאירעה ביום, אך לפני היום השמיני, ומשום כך בדיעבד היא כשרה.

ג. **הש"ך** (שם, ב) בגישה שלישית והמחמירה ביותר כתב, שמילה שנעשתה בלילה או לפני היום השמיני - פסולה אפילו בדיעבד, ויש להטיף מחדש דם ברית. ראייה לדבריו הביא מהגמרא במנחות (עב"א) הכותבת בשם רבי עקיבא, שאדם שקצר ביום את מנחת העומר, המנחה פסולה אפילו בדיעבד, מכיוון שזמנה בלילה - והוא הדין למילה שנעשתה שלא בזמנה (ועיי' אג"מ ב, קיט).

גם **השאגת אריה** (פתחי תשובה רסב, ד) **והרב עובדיה** (יביע אומר י"ד, כג) צעדו בשיטת הש"ך שמילה ביום לפני היום השמיני ובלילה פסולה, אך בניגוד לש"ך כתבו שאין לשוב ולהטיף דם ברית, כי לאחר שכבר מלו את התינוק והוסרה הערלה, סוף כל סוף התינוק נחשב מהול (וכפי שראינו בפרשת לך לך שנה א' ביחס לגוי שמל יהודי).

חובת האב

יוצא אפוא, שאת התינוק יש למול ביום השמיני, ומצווה כמה שיותר מוקדם מדין זריזים מקדימים למצוות (יומא כח ע"ב). כמו כן הגמרא במסכת קידושין (כט ע"א) כותבת, שלכתחילה על האב למסור את בנו למילה, ורק במקרה בו לא עשה זאת, בית דין (= הציבור) חייב למולו. מה עושים כאשר יש התנגשות בין הדינים, שהאב יכול למול את בנו, אבל רק ביום התשיעי?

א. **התשב"ץ** (ג, ח) דן בשאלה זו בעקבות אב שלא רצה למול את בנו ביום השמיני, מכיוון שהברית יצאה בט' באב והוא רצה לעשות סעודת ברית מילה. למסקנה כתב, שלמרות שהאב פשע בכך שהוא נמנע מלקיים מצווה בזמנה - אין בית דין יכול למול בעל כרחו של האב, ורק במקרה בו האב נמנע לחלוטין למול את בנו בית דין לוקח את המושכות ומל את התינוק, ובלשונם:

"הרמב"ם ז"ל כתב בפרק הראשון מהלכות מילה, אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע. נראה מדבריו שאם לא עבר ונמנע אלא שהוא מתעצל בה, אין חייבין לעשותה בזמנה אבל היו חייבין לכופו אפילו על ידי הכאות כיוון שלא היה לו אונס כמו שכתבתי."

ב. **האבני נזר** (יו"ד שיח) חלק וסבר שעדיף למול את התינוק, ולא לחכות לאב שיתרצה. ראייה לדבריו הביא מהגמרא ביבמות (לט ע"א) הכותבת, שבמקרה בו יש אישה שממתינה לחליצה, לא מחכים שהאב הגדול יבוא ממדינת הים לחלוץ לה למרות שמצווה מהמובחר בו, אלא נותנים לקטן לחלוץ. הוא הדין במקרה שלנו, למרות שמצווה מן המובחר שהאב ימול, לא מחכים לו.

בכל זאת האבני נזר סייג את דבריו וכתב, שייתכן שלדעת **האור זרוע** (סי' קז) **והשי"ר** (שפב, א) הסוברים שמצוות המילה נחשבת 'מצווה שבגופו' אותה אי אפשר לקיים על ידי שליח (כפי שכותבת הגמרא במסכת קידושין (מב ע"א)), יהיה עדיף לחכות לאב למרות העיכוב במצוות המילה, והבית דין יכול להחליף אותו רק במקרה בו הוא לא יבוא בכלל¹.

הברכות

כאשר מלים את התינוק, מברכים שתי ברכות (בנוסף לברכת שהחיינו): **הראשונה**, אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על המילה. **השנייה**, להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, שלדעת **הרמב"ם** (שלא נפסק להלכה), יוחדה רק לאב הזוכה להכניס את בנו לברית, ואין מברכים אותה במקרה בו הוא לא נמצא. נחלקו המפרשים מתי יש לברך את אותן הברכות:

א. **הרשב"ם** (תוספות פסחים קלז ע"ב ד"ה אבי) טען, שיש לברך את הברכות קודם מעשה המילה, והביא שתי ראיות לדבריו: קודם כל, כפי שכותבת הגמרא בפסחים (ז ע"ב) את כל הברכות יש לברך עובר לעשייתן, דהיינו קודם עשיית המצווה. ראה נוספת מלשון הברכה: 'להכניסו בבריתו של אברהם אבינו', הלשון להכניסו משמע שעומדים להכניסו.

ב. **רבינו תם** (שם) חלק וסבר שיש לברך לאחר המילה, וכך פסק גם **הרמב"ם**. מלשון משמע שהסיבה העיקרית לפסיקה היא שכן נהגו - נהגו לברך לאחר המילה. כדי ליישב את המנהג עם הגמרא בפסחים הכותבת שיש לברך קודם העשייה כתב **הר"ן** (שם), שדין זה נאמר רק בברכת המצוות, אבל בברכות השבח כמו ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, אפשר לברך אחר: "כתב רבינו שמואל ז"ל שצריך לברך כן קודם המילה שהרי כל המצוות כולם מברך עובר לעשייתן ועוד דלישנא דלהכניסו להבא משמע אבל רבינו תם ז"ל אחיו חולק עליו, ודקא אמר דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן לא קשיא דברכה דלהכניסו אינה אלא שבח והודאה כעלמא על שזיכהו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו (ועיין הערה²)."

ג. גישה שלישית הממצעת בין הדעות היא דעתו של **הרא"ש** (כלל כו, א) שפסק, שיש לברך בין המילה לפריעה. באופן זה מצד אחד יוצאים ידי שיטתו של רבינו תם שיש לברך לאחר המילה. ומצד שני יוצאים ידי חובת הרשב"ם שיש לברך לפני המילה (וכפי שדורשת הגמרא במסכת פסחים), מכיוון שמילה בלי פריעה אינה נחשבת מילה.

להלכה

א. להלכה פסק **השולחן ערוך** (יו"ד רסה, א) כפשרת הרא"ש, שיש לברך בין המילה לפריעה. **הט"ז** (שם, א) הוסיף, שבמקרה בו האב מל את בנו, אין לברך בין המילה לפריעה אלא לברך את כל הברכות לפני, מכיוון שבברכה בין המילה לפריעה תגרום להשתוות במילה ולצער לתינוק. כמו כן, הברכה תסיח את דעת האב מהמילה.

ב. **הרב עובדיה** (יביע אומר ז, כא) לעומת זאת נקט כדעת הרשב"ם, בעקבות מנהג רבים בארץ ישראל לברך לפני המילה. כדי ליישב את הפסק נגד השולחן ערוך ביאר, שרבי אברהם בן הרמב"ם כתב בתשובה שאביו פסק שיש לברך לפני המילה, ולא כפי שהבינו המגיד משנה שיש לברך אחרי המילה. ואם היה רואה השולחן ערוך שכן נקט הרמב"ם - וודאי היה פוסק בהתאם.

אנדרוגינוס

הדיון התמקד עד כה בברכות הברית של זכר רגיל. קיים דיון נוסף בין הפוסקים בשאלה, האם יש לברך גם כאשר מלים 'אנדרוגינוס', לו יש מאפיינים גם של זכר וגם של נקבה (ביוניתי 'אנדרו', זה זכר, 'וגינוס', אישה):

מצד אחד, כאשר המשנה במסכת ביכורים (ד, א) כותבת שאנדרוגינוס בחלק מהדינים שווה לזכר ובחלק לנקבה, מעיר רבי יוסי שהסיבה לכך היא שהאנדרוגינוס נחשב בריה משונה, וחכמים לא ידעו כיצד להכריע לגביו, **מצד שני**, המשנה במסכת יבמות (פא ע"א) כותבת בשם רבי יוסי, שאנדרוגינוס נחשב כזכר, ולכן הוא נושא אישה.

מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים בעקבות מחלוקת רב ושמואל בגמרא ביבמות (פג ע"א), כיצד יש להכריע בסתירה זו:

א. **הרי"ף** (כה ע"ב בדה"ר) ו**הרמב"ם** (מילה ג, ו) פסקו להלכה כדעת רב, שכן כאשר רב ושמואל חולקים בדבר איסור (בשר וחלב, תפילה וכדומה) - הלכה כדעת רב כפי שכותבת הגמרא במסכת נדה (כד ע"ב). משום כך אנדרוגינוס נחשב בריה בפני עצמה - ואין מברכים על מילתו, וכך פסק **השולחן ערוך** (יו"ד רסה, ג), ובלשון ערוך השולחן:

"קטן שנולד כשהוא מהול, וגר בימים הקדמונים שנתגייר כשהוא מהול וצריך להטיף מהם דם ברית, וכיוון שזהו מפני הספק כמ"ש שם ולכן אין צריך ברכה, דספק ברכות להקל וכתבנו דזה שאנו קוראים נולד מהול לאו בדווקא, ונולד מהול אמיתי לא שכיח, וכן אנדרוגינוס אין מברכים על מילתו."

ב. **התוספות** (פג ע"א ד"ה הלכה) ו**רש"י** (שם) חלקו וסברו שיש לברך כאשר מלים אנדרוגינוס, וכדעת שמואל הסובר שדינו כזכר. בטעם הדבר שפסקו במקרה זה כשמואל כנגד רב כתבו, שבהרבה משניות משמע שמתייחסים לאנדרוגינוס כזכר גמור, לכן כך יש לפסוק גם במילה למרות הכלל הרגיל שהלכה כרב (ועיין בית יוסף סי' רסה).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

¹ **קצות החושן** (קפב, א) ו**החתם סופר** (או"ח א, רא) ביארו שמצווה שבגופו, הכוונה למצווה שמתקיימת על גופו של האדם. למשל בתפילין או בציצית, המצווה היא שהן יהיו מונחות על גופו של המניח, לכן אי אפשר למנות שליח שיקיים את המצווה במקום המשלח. לפי שיטתם, אין בעיה לאב למנות מוהל שימול את בנו, מכיוון שלא מדובר במצווה שמתקיימת על גופו של המשלח (וכך פסק **הרמ"א**).

² **הטור** (יו"ד רסה) הביא את דברי רב שר שלום שפסק לברך קודם המילה כדעה נוספת. **הבית יוסף** תמה על דבריו, שהרי מדובר בשיטתו של רבינו תם ולא בדעה נוספת. **הב"ח** (ס"ק ד) יישב, שבעוד שרבינו תם פסק כך רק מכח המנהג, ומקומות שנהגו לברך אחרי המילה יכולים להמשיך כמנהגם, רב שר שלום פסק כך מעיקר הדין, שתמיד יש לברך לפני המילה, וגם במקומות שנהגו אחרת יש לשנות מהמנהג.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com